

PROKURATUUR

Justiitsministeerium
Tõnismägi 5A
15191, Tallinn
info@just.ee

Teie: 09.02.2016 nr 8-1/1226

Meie: 09.03.2017 nr RP-1-7/17/341-(1)

Arvamus KrMS revisjoni väljatöötamiskavatsusele

Lugupeetud härra Reinsalu

Prokuratuur tänab võimaluse eest anda arvamus KrMS revisjoni väljatöötamiskavatsusele. Kõnealuse VTK eesmärk on KrMS-i süsteemne analüüs kohtueelse menetluse perspektiivist, leidmaks uusi regulatiivseid lahendusi, millega oleks võimalik säästa nii menetlusosaliste kui ka menetlusasutuste ressursse, samas mitte kahjustades isikute põhiõiguseid.

2017. aasta veebruaris kohtusid Prokuratuuri (st Lõuna, Põhja, Viru ning Lääne Ringkonnaprokuratuuride ja Riigiprokuratuuri) ning Politsei- ja Piirivalveameti esindajad, vormimaks KrMSi revisjoni kajastava väljatöötamiskavatsuse osas ühtseid seisukohti. Käesolev arvamus on koostatud viidatud nõupidamise protokollile tuginedes.

VTK punkt 9.1.1. Kriminaalmenetluse täielikult digitaalselt läbiviimise võimatus

Printsiibis toetavad nii Prokuratuur kui PPA üleminekut täielikult digitaalsele kriminaalmenetlusele. Samas hõlmab sedavõrd põhimõtteline reform mitmeid põhjalikku kaalumist väärivaid punkte.

Esiteks on oluline läbi mõelda, kuidas korraldatakse algdokumentide säilitamine ning arhiveerimine. Prokuratuur toetab üldpõhimõttena VTK punkti 9.1.1. alapunkti 4 all toodud lahendust, mille kohaselt säilitatakse kõnealused dokumendid menetleja juures. Prokuratuuri ning PPA vahel lasub aga konsensus seisukohas, et positiivses õiguses on oluline säilitada teatud üldistusaste, seaduses tuleb fikseerida üldpõhimõtteline raamistik, milles saavad praktikud, sh vastavalt tehnoloogia jms arengule, mõistlikult vabalt töötada (lähtudes konkreetsemates küsimustes kohtupraktikast). Prokuratuur leiab mh, et prokurörile peab jääma vabadus otsustada, kas kriminaalasja menetlemisel on konkreetse dokumendi arhiivis säilitamine vajalik või mitte (sh nt juhtudel, kui menetluse jooksul saab dokument senisest kõrgema tähtsuse). Muu hulgas on siinkohal oluline eristada menetlusedokumente asitõenditest, mille hoidmise korraldus on juba täna KrMS-is reguleeritud. Prokuröri poolt menetlusedokumentide originaalide hoidmine ning arhiveerimine jääb ilmselt erandjuhuks ning sellesisulise regulatsiooni näol oleks tegemist üleminekusätetega.

Seonduvalt alapunktiga 7, mille kohaselt nähakse ette säte, mis võimaldab ja kohustab kriminaalmenetlust läbi viima paber kandjal erandolukorras, kus digitaalse toimiku kasutamiseks vajalikud tehnosüsteemid ei toimi, märgib Prokuratuur, et sellisel juhul tuleb riigil asjassepuutuva dubleerimisega ka kulutatava ressursi ning kantavate kulude osas arvestada. Samuti on oluline sätestada, et tehniliste lahenduste tõrgete puhul ei saa õigusemõistmine seiskuda juhtudel, kui paber kandjal olevad materjalid menetluse jätkumist võimaldavad.

Prokuratuur tervitab VTK punkti 9.1.1. alapunktides 13-16 toodud selgeid samme digitaalse kriminaalmenetluse suunas, pidades samas oluliseks silmas pidada ka viidatud punktides toodud erandjuhte. Muu hulgas leiab Prokuratuur, et riigi kanda peab jääma kohustus teha kindlaks, kas konkreetsel isikul on digitaalses teabevahetuses osalemise võimekus. Samuti tuleb kaitsjapoolsete dokumentide digitaliseerimise ehk skaneerimise kohustus asetada kaitsjatele.

Prokuratuur rõhutab igasuguse tehnilise võimekuse ning lahenduste tagamise olulisust. Sealhulgas peavad just enne seaduse jõustumist olema töökorras vastavad digitaalsed süsteemid, mis arvestavad võistleva menetluse eripäraga sh kahe toimiku süsteemiga, kohtule tõendite esitamisega jms. Digitaalsete süsteemide väljatöötamisel peab lisaks salvestamise ning säilitamise mahule arvestatud olema ka info töötlemise mahuga.

Prokuratuur on korduvalt rõhutanud ja teeb seda ka siinkohal, et juba tänasel päeval on äärmiselt oluline, VTK valguses aga veel olulisem, JM-i ja SIM-i haldusalade IT süsteemide ühine arendamine, mitte paralleelne arendamine, mida hetkel suuresti harrastatakse.

VTK punkt 9.2.1. Digitaalsete tõenditega seonduv ebaühtlane menetluspraktika

Digitaalsete tõendite kogumise ja kasutamise korra kehtestamise osas toetavad Prokuratuur ning PPA konsensuslikult VTK punkti 9.2.1. alapunktis 1 välja pakutud varianti a ehk mitte kehtestada erikorda digitaalsete tõendite kogumisele ja kasutamisele ning säilitada selles osas senine olukord, kus eriregulatsioon puudub, tehes seaduses täiendusi ja muudatusi praktikas ilmnenud vastuolude ja lünkade kõrvaldamiseks. Taaskord: juba täna on selge, et infotehnoloogia areng on ja jääb seadusandlusest kiiremaks, mistõttu on kiirelt vananeva erikorra sätestamise asemel sobiv lahendus jätta kõnealused küsimused praktikute lahendada. Leides ühest küljest, et õigusloome protsess on Eestis viimastel aastatel põhjendamatult kiirenenud, ei ole mõistlik samaaegselt luua eriregulatsiooni, mis juba oma iseloomult eeldab selle jooksvat ajakohastamist.

Tuleb möönda, et erikorra sätestamise üheks plussiks oleks võimalus selgelt sätestada, kuidas tagada, et arvutisüsteemides fikseeritud tõendite või arvutist tehtud koopiad oleks tõendina usaldusväärsed ka kohtus. Ka siin toetab aga Prokuratuur, et prokurör kui menetluse juht otsustab ise, kuidas kogutud digitõendite usaldusväärsus tagada. Kui käesolevalt väljatöötatava revisjoni üheks keskseks seisukohaks on, et ka digitõend on tõend, pole digitõendite erikorraks vajadust. Võimalus, et menetluses kogutud tõendite õiguspärasus või usaldusväärsus vaidlustatakse, jääb alati ning selleks peabki prokurör alati ka valmis olema.

Erikorra kehtestamise asemel on aga võimalik laiendada olemasolevat regulatsiooni, tuues vaatluse regulatsiooni uue, teabetalletuse vaatluse instituudi.

Ka VTK punkti 9.2.1. alapunktis 2 toodud variantides toetab Prokuratuur varianti a ehk jätta digitaalse teabetalletuse koopia kasutamise küsimuses KrMS põhiosas muutmata ning muuta

vaid neid KrMS-i sätteid, mis on väljakujunenud menetluspraktikaga vastuolus. Põhiõiguste kontroll on, nagu ka eelmises punktis, tagatud kaebemenetluses. KrMS § 63 lg-e 2 järgi on kriminaalmenetluse asjaolude tõendamiseks lubatud tõendite nimekiri lahtine. Samuti on Prokuratuuri hinnangul igati tervitatav riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduses toodud lahendus, mille kohaselt võib teabekandja olla mis tahes objekt. Samas on sobilik ka J. Tehver'i 2016. mais koostatud analüüsis toodud võimalik KrMS §-i 124¹ sõnastus ehk teabetalletuse definitsioon. Sobiva regulatsiooni vormimine taandub paindlikkusele ehk Prokuratuur toetab taaskord menetleja jaoks paindlikuma variandi väljatöötamist ning üksikküsimuste kohtupraktikas lahendamist, mitte imperatiivset ning jäika sätet.

VTK punkti 9.2.1. alapunktiga 3 seonduvalt toetab Prokuratuur varianti jätta kehtiv regulatsioon põhiosas muutmata ning täiendada KrMS vaatluse regulatsiooni erisätetega, mille kohaselt oleks digitaalsetelt andmekandjatelt tõendusteabe otsimine üheselt hõlmatud vastava menetlustoimingu regulatsiooniga (VTK-s variant a). Kohus, andes loa läbiotsimiseks, tagab põhiõiguste kaitse ühtlasi ka läbiotsimisel leitud andmekandjalt tõendusteabe otsimise osas. Kohtu loa piiridest väljuva objekti ehk juhuleiu osas rakendubki Prokuratuuri hinnangul juhuleiu regulatsioon.

PPA ning Prokuratuur ei toeta alapunktis 4 toodud ettepanekuid sätestada jälitustoimingu käigus saadud digitaalse teabetalletuse kohustuslik lisamine jälitustoimingu protokollile ning kohustus kajastada teabetalletuse terviklikkuse ja autentsuse tagamise meetmed jälitustoimingu protokollis. Esiteks on kõnealuse info näol tegemist teabega uurimisasutuse tegevuse meetodite ja taktika kohta, mille avalikuks tulek raskendab süütegude avastamist ning võib soodustada nende toimepanemist. Teiseks on antud küsimuses olemas põhiõiguste riive mitmeastmeline kohtulik kontroll, mis käesolevalt VTK-s välja pakutud kohustuslikkuse vajaduse välistab.

VTK punkti 9.2.1. alapunktis 5 toetab Prokuratuur pakutud variantidest varianti b ehk näha KrMS-is eraldi toiminguna ette andmete kiirsäilitamise ja üleandmise nõudmine koos asjassepuutuvate menetlust tagavate meetmete ja menetlusgarantiidega.

Alapunkti 6 osas leiab Prokuratuur, et puudub vajadus eraldi regulatsiooni järgi, kuna praktikas tehakse alapunktis toodud toiminguid (ühest arvutisüsteemist tõendusteabe otsimisel ka teistest, sellega ühendatud ja kättesaadavatest arvutisüsteemidest või andmekandjatelt teabe kogumine) juba täna ning senises praktikas pole ka kohus jõudnud seisukohale, et selles osas on positiivses õiguses täitmist vajav lünk.

VTK punkt 9.3.1. Legaliteediprintsiibist erandite puudumine

Prokuratuur on olemasoleva analüüsiga rahul ning nõustub üldjoontes välja pakutud ideedega.

Küll aga on Prokuratuur ettevaatlik ja skeptiline 9.3.1. alapunktis 2 toodud ettepanekuga anda kohtutele võimalus kriminaalmenetluse lõpetamiseks KrMS §-le 202 viidates, kuna seadusega on just Prokuratuurile asetatud ülesanne osaleda muu hulgas kuritegude tõkestamises ja ennetamises ning tagada kuritegevuse vastase võitluse üldine tõhusus, kohtu ülesandeks on aga mõista õigust.

Täiendava ettepanekuna toetab Prokuratuur Saksamaa vastava regulatsiooniga sarnast võimalust rakendada KrMS §-i 202 ning 203 ka ilma isiku nõusolekuta. Isiku põhiõigused oleks sellisel juhul tagatud talle kaebeõiguse andmisega. Teiseks leiab Prokuratuur, et KrMS §-i 202 kontekstis tasuks kaaluda anda prokurörile võimalus vähendada menetluskulusid, võtta vastu konfiskeerimisotsus ning lahendada tsiviilhagi ja avalik-õiguslik nõudeavaldus ehk kannatanu

kahju hüvitamise nõue. Selline lahendus oleks menetlusökonoomia vaatevinklist ka kohtutele soodsam variant.

VTK punkt 9.4.1. Dubleerimine tõendite kogumise vormistamisel

VTK 9.4.1 alapunkti osas 1 toetab Prokuratuur teist varianti ehk jätta ülekuulamise regulatsioon muutmata ning kehtestada üldregulatsioon mistahes ütlusi sisaldavate kirjutiste jm teabetalletuste toimikusse võtmise ja tõendina kasutamise kohta. VTK lk-l 23 on toodud kirjeldused sellest, kuidas menetlejal lasub võimalus valida, millisel kujul on konkreetse isiku ütlusi konkreetsel juhul mõistlik võtta.

Alapunktis 2 toodud alternatiividest toetavad nii PPA kui Prokuratuur esimest varianti ehk loobuda kõigist hetkel kehtivatest eeldustest, jättes ülekuulamise vormi menetleja vabaks otsustuseks. Peaasjalikult tekitab küsitavusi teise variandi all toodud mõiste „usaldusväärsus“. Samuti toetab Prokuratuur paindlikku regulatsiooni, milles on prokuröriil võimalik valida, milline ülekuulamise vorm on konkreetsel juhul vajalik ning sobilik, mh kaotada KrMS § 69 lg-s 3 toodud nõue, et kaugülekuulamine telefonitsi on lubatud vaid ülekuulatava ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul.

Alapunktides 3-6 toodud ettepanekuid Prokuratuur toetab. Küll aga tuleb markerida, et alapunktis 3 toodud idee kehtestada nõue, et ülekuulamisprotokollid peavad olema vormistatud masina- või arvutikirjas, dubleerib mõneti juba täna olemasolevat sätet KrMS § 146 lg 1, mille kohaselt koostatakse uurimis- ja muu menetlustoimingu tingimusi, käiku ja tulemusi kajastav protokoll masina- või arvutikirjas või selgelt loetavas käekirjas.

VTK 9.4.1. alapunkti 7 osas leiavad Prokuratuur ning PPA, et KrMS § 107 lg-st 3 tuleks kaotada selle imperatiivsus ehk lisada sättesse sõna „vajadusel“ (*„Vajadusel esitatakse ekspertiisiakti põhiosas: 1) uuringute kirjeldus; 2) uuringutulemuste hindamise andmed ja eksperdiarvamuse põhjendus.“*), jättes sellesisulise otsuse menetleja teha.

VTK punkti 9.4.1 alapunktis 8 toodud ettepanekut Prokuratuur ning PPA üldjoontes toetavad, tehes lisaettepaneku laiendada kiirmenetluse rakendamise võimalust ka I astme kuriteo toimepanijate suhtes, sätestamata samas konkreetset kataloogi.

Seonduvalt kiirmenetlustega soovib Prokuratuur teha täiendava ettepaneku pikendada KrMS §-s 256¹ sätestatud 48-tunnist tähtaega ehk võimaldada kiirmenetluse taotlus esitada kuni 72 tunni jooksul alates isiku kahtlustatavana ülekuulamisest või isiku kahtlustatavana kinnipidamisest. Erinevate Euroopa riikide positiivses õiguses on kõnealuseks piiriks seatud just 72-96 tundi ning Prokuratuuri hinnangul oleks ka Eestis sellise muudatuse sisseviimisega paremini tagatud just kahtlustatava õigused. Samuti tooks muudatus kaasa kokkuhoiu menetlusressursis.

VTK punkti 9.4.1 alapunktiga 9 seonduvalt ei soovi Prokuratuur kindlasti kaotada ära asjatundja institutsiooni. Samas puudub ka vajadus laiendada asjatundja pädevust, kuna praegune regulatsioon reguleerib piisaval määral nii eksperdi kui asjatundja kaasamise küsimusi.

Prokuratuur nõustub alapunktis 10 toodud Justiitsministeeriumi argumentatsiooniga, mille kohaselt pole kaitseõiguse tagamiseks vajalik, et kaitsjad saaksid määrata EKEI-le ekspertiisi läbi viimise, kuna ka täna pole kaitsja poolt ekspertiisi korraldamine välistatud - kaitsja saab ekspertiisi või vajadusel kordus- või täiendavat ekspertiisi taotleda menetlejalt (vastava taotluse

rahuldamata jätmine on omakorda vaidlustatav), samuti saab kaitsja ise esitada menetluses tõendeid.

VTK punkt 9.5.1. Eeluurimiskohtuniku funktsioonide ebaselgus

VTK p 9.5.1 alapunkti 3 kontekstis toetab Prokuratuur sõna „kohtunik“ kasutamist.

Eeluurimiskohtunike rolliga seonduvalt peab Prokuratuur oluliseks viidata nn paralleelmenetluste probleemile. Seaduse tasandil tuleks sätestada, et olukorras, kus vahepeal on isik kohtu alla antud, peaks eeluurimiskohtunik või Riigiprokuratuur talle esitatud kaebuse jätma läbivaatamata ning edastama selle asja lahendavale kohtunikule.

Samuti leiab Prokuratuur, et menetlusökonoomsuse vaatenurgast oleks mõistlikum jätta uurimiskaebemenetluses välja vahelülina Riigiprokuratuur, sätestades korra, milles isikul on võimalik ringkonnaprokuratuuri peale esitada kaebus otse maakohtusse. Lisaks on oluline sätestada KrMS § 228 kaebetähtaeg, Prokuratuuri hinnangul oleks sobiv nt 10 päeva.

VTK punkt 9.6.1. Kriminaalmenetlust tagavate meetmete süsteemi puudused

VTK p 9.6.1 alapunkti 1.2 osas märgib Prokuratuur, et uues regulatsioonis võiks sätestada, et vahistamise küsimuse lahendamiseks samaaegselt arutatakse ka kautsjoni rakendamise võimalust.

Alapunktis 2.4. toodu tegutsemiskohustuste loetelu võiks Prokuratuuri hinnangul olla seaduses lahtine, võimaldamaks menetlejale rakendada selliseid tõkendeid, mis on just konkreetsetes asjades sobilikud ning tõhusad.

VTK p 9.6.1 alapunktis 3.5 toodud eraldi põhjendatuse kontrolli Prokuratuur vajalikuks ei pea. Justiitsministeeriumis on plaanis viia läbi põhjalik arestimist puudutav analüüs, käesolevat küsimust on võimalik selle analüüsi raames käsitleda.

VTK punkt 9.7.1. Kriminaalmenetluses tähtaegade arvutamise probleemid

VTK punkt 9.7.1. alapunkti 2 osas leiab Prokuratuur, et mõisted „tööpäeva lõpp“ ning „tööaja lõpp“ on liiga suhtelised ning tekitavad tõlgendamisel segadust, mistõttu tuleks kasutada terminit „päeva lõpp“. Sealhulgas tuleks kaotada KrMS § 171 lg-e 6, kuna Prokuratuuri hinnangul on kõnealune põhimõte sätestatud juba sama paragrahvi lõikes 3.

Täpsustada ning pikendada tuleks KrMS § 52 lg-s 2 sätestatud tähtaega, mis praegusel kujul („Kohtueelses menetluses lahendab prokuröri vastu esitatud taandamistaotluse riigiprokuratuur määrusega taotluse esitamisest alates viie päeva jooksul.“) on põhjendamatult lühike, Prokuratuur pakub nt 10 tööpäeva. Samas lõikes kirjeldatud taandamistaotluse lahendamise pädevus tuleb anda kõrgemalseisvale prokurörile.

VTK p 9.7.1 alapunktides 3 ja 4 toodud ettepanekutega on Prokuratuur nõus.

Alapunktis 5 toodud parandusega Prokuratuur ei nõustu, leides, et väljapakutud variant võib praktikas pigem tekitada segadust.

Prokuratuur nõustub alapunktis 6 toodud ettepanekuga selgelt sätestada, et KrMS § 171 lg 2 alusel toimub üksnes kinnipidamise, vahi all pidamise ja vangistuse tähtaegade arvutamine.

Lisaks leiab Prokuratuur, et KrMS-i tuleks eraldi sättena luua nt KrMS § 171 lg 8 või § 171 lg 21, milles oleks sätestatud jälitustoimingutega seonduvaid tähtaegu puudutav normistik.

Lisaks senikäsitletud konkreetsetele muudatusettepanekutele toetavad Prokuratuur ning PPA süüdistuskohustusmenetluse regulatsiooni sellist ümberkorraldust, et uuriija poolt kriminaalmenetluse alustamata jätmise vaidlustamise kaebuse lahendab edaspidi Riigiprokuratuur, mitte konkreetse piirkonna ringkonnaprokuratuur. See kiirendaks menetlust. Samas tuleks kaaluda KrMS § 207 lg 4 täiendamist võimalusega materjali erilise keerukuse või mahukuse korral lahendamise tähtaega pikendada nt 15 tööpäeva võrra, et tagada kaebuste kvaliteetne lahendamine.

Kokkuvõttes tervitab Prokuratuur kriminaalmenetlusõiguse põhjalikku ning läbimõeldud reformi, mis muu hulgas hõlmab innovatiivset pööret täielikult digitaalsele kriminaalmenetlusele.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Lavly Perling
Riigi peaprokurör